

Eğri, Sadettin (2017). “Koca Sinan Paşa Hakkında Övgü ve Yergi İkilemi”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 33, s. 587-607.

DOI: 10.21550/sosbilder.296957

KOCA SİNAN PAŞA HAKKINDA ÖVGÜ ve YERĞİ İKİLEMİ*

Sadettin EĞRİ**

Gönderim Tarihi: Mart 2017

Kabul Tarihi: Nisan 2017

ÖZET

Vakfiyeleri ve hayır işleriyle Osmanlı döneminde iz bırakan ünlü devlet adamı Koca Sinan Paşa, sağlığında da öldükten sonra da eleştirilmiş ve hakarete uğramıştır. Sinan Paşa defalarca sadâret makamında bulunmuş; kişiliği, zenginliği, devlet yönetiminde yaptığı değişiklikler ve vakıfları ile ünlenmiştir. Edebî ve tarihî metinler ile çeşitli belgelerde örneklerini gördüğümüz eleştiri ve saldırıların amacı ile kaynakları farklılık göstermektedir. Üstü örtülü bir şekilde yahut açıkça, yazılı ya da sözlü biçimde kendisine yöneltilen tenkitler sanatçıların şahsi ihtirasına, beklentilerine dayanma ihtimali ile birlikte toplumun veya bir kesimin görüşlerine de bağlanabilir. Paşa; kindar, kendini beğenmiş, liyâkat gözetmeyen, lütuf ve keremden nasipsiz, hâmilik geleneğine uymayan, rüşvetçi, âlimlere ve sanatçılara düşman olması yönüyle eleştirilmiştir. Türk devlet adamlarından hâmilik anlayışı çerçevesinde âlimleri, sanatçıları ve özellikle şairleri himaye etmesi beklenmektedir. Şairlerin ihsan beklentilerinin Sinan Paşa tarafından karşılanmamış olmasının eleştirilmesinde etkisi vardır. Bununla birlikte Paşa'nın siyaseti, yaşantısı, uygulamaları bakımından da hicv edildiği ve hakarete uğradığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Koca Sinan Paşa, hicv, vakfiye, hayırseverlik, zalimlik.

* Makalenin bir bölümü “XI. European Conference on Social and Behavioral Sciences, Rome, Italy– September 1-4, 2016” sempozyumunda sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, sadettin@uludag.edu.tr

Koca Sinan Pasha Praises About and Satirical Dilemma

ABSTRACT

Koca Sinan Pasha who left his mark over the Ottoman History as a statesman by the foundations he established and charitable deeds was also severely criticized during his life time and after his death. The Pasha has reached to the rank of grand vizier for several times, and became famous for his character, his wealthy, his reforms in administration, and for his foundations. As we can see different examples fluently in the literary and historical texts and in some different documents, the reasons and sources of the criticism and insult can vary. Openly or indirectly declared written or orally expressed criticism could derive from opinion of society or a social group, or can be explained by personal reasons of artists. Some characteristics of criticism toward Sinan Pasha which also finds its reflection in poetry deserve some attention. He is pictured as person who is revengeful, narcissist, ignorant of competence, without grace and kindness, violating the customs of patronage, bribing, unfairly prospering, and showing hostility towards the men of the arts and sciences. The Turkish statesmen were expected to protect the men of sciences and arts, especially the poets, in accordance with the traditional framework of patronage. It was a factor for criticism that the expectations of support and patronage for the poets were never met by Sinan Pasha. However this statesman is also ridiculed and even insulted for his policies, life, actions and character in historical chronicles.

Keywords: *Koca Sinan Pasha, ridicule, literary text, philanthropy, cruelty.*

Koca Sinan Paşa, “Arnavut asıllı Ali adlı bir köylünün oğlu olup Luma’da Topojani’de, bir başka rivayete göre ise Delvine’de dünyaya geldi” (İpşirli 2002: 137). Osmanlı İmparatorluğu’nda Osmanlı padişahları III. Murat ve III. Mehmet’in saltanat dönemlerinde beş kere olmak üzere toplam sekiz sene beş ay sadrazamlık yapmış bir devlet adamıdır. Dört farklı padişah döneminde çeşitli vazifelerde bulunmuş olan Sinan Paşa, Kanuni Sultan Süleyman’ın çağnigirbaşısıyken; önce Malatya Sancakbeyi olarak saraydan çıktı ve ardından Erzurum ve Halep Beylerbeyliği vazifelerinde bulundu. Sultan II. Selim devrinde, Mısır Beylerbeyi ve daha sonra Kubbealtı veziri iken Yemen ve Tunus’u Osmanlı topraklarına kazandırarak “Yemen ve Tunus Fatih” unvanlarını kazanan Sinan Paşa, Sultan III. Murat devrinde İran’a karşı açılan savaşta önce Şark seferi serdarlığına, hemen akabinde 1580

senesinde sadrazamlığa getirildi. Defalarca sadaret makamına getirilen Sinan Paşa, Eflâk seferinde alınan yenilgiden sorumlu tutulup tahkir edilmiştir: “Rusçuk yakasından bütün bu olan biteni izlemekten başka bir şey yapamayan Sinan Paşa, askerlerin, ‘Senin gibi gayretsiz hamiyetsiz serdarın işi her zaman böyle olur’ hakaretleri arasında İstanbul’un yolunu tuttu. Daha Harami Deresi’ne geldiğinde sadaret mührü elinden alındı ve şehre girmesine izin verilmedi. Hatta düşman karşısında uğranılan bütün maddi kayıpların kendisine tazmin ettirilmesi gündeme geldi. Veziriazamlığa Tekeli Mehmed Paşa’yı getiren III. Mehmed, baharda bizzat sefere çıkma kararı aldı. Mehmed Paşa’nın hasta yatağından kalkamayıp kısa bir süre sonra ölmesi üzerine Sinan Paşa son bir kez daha mührü eline aldı. Bir taraftan Radval’ı Eflâk voyvodalığına getirip Mihail’i amaçlarken bir taraftan da bahardaki seferin hazırlıklarını tamamlamaya çalıştı. Ancak, bu seferi göremeden 5 Şaban 1004/3 Nisan 1596’da hayata gözlerini yumdu.” (Önal 2012: 399)

Lüksün, yolsuzluğun ve rüşvetin zirve noktasına eriştiği bir dönemde uzun süre sadrazamlık görevinde bulunan Sinan Paşa, Osmanlı Devleti’nin en kudretli sadrazamlarından biridir. Devrin tarihçileri, 1593’te Sinan Paşa’nın sadaretinde, Osmanlı Devleti’ni 13 sene uğraştıracak ve devleti büyük bunalımlara sokacak olan Avusturya’yla yapılan uzun savaştan Viyana fatihi olma iddiası sebebiyle Sinan Paşa’yı sorumlu tutarlar. Rakipleri Lala Mustafa Paşa ve Serdar Ferhad Paşa’yla olan iktidar mücadelesi döneme damgasını vurmuştur. Ferhad Paşa’yla olan çekişmeleri sipahi ve yeniçerilerin karşılıklı ayaklanmalarına sebep olup bir kargaşa devri başlatmıştır.

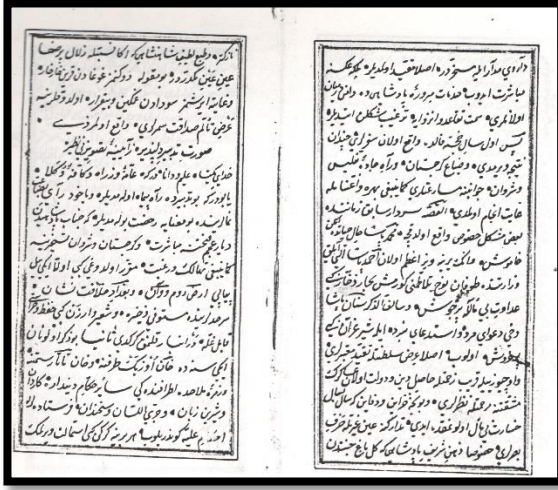
Öldüğünde terekesinde 600 bin altın, milyonlarca gümüş akça, sandık sandık mücevherat, 600 samur kürk tespit edilmiştir. Ülkenin birçok yerine yaptırdığı camilerin yanında üç medrese ve bir mimarlık şaheseri olan Sinan Paşa Köşkü’nü yaptırmıştır. Koca Sinan Paşa’ya ait bütün evraklar bugün Topkapı Sarayı’nda Sinan Paşa Arşivi’nde toplu olarak saklanmaktadır.

Vakfiyeleri ve yaptığı yüzlerce hayır işiyle Osmanlı döneminde izler bırakan ünlü devlet adamı Koca Sinan Paşa, sağlığında ve öldükten sonra ağır eleştirilere ve hakaretlere uğramıştır. Sinan Paşa, defalarca sadâret makamında bulunmuş; kişiliği, serveti, devlet yönetiminde yaptığı değişiklikler ve yaptırdığı vakıflar ile şöhret bulmuştur.

Tarihi ve edebi metinlerde Koca Sinan Paşa için yapılan övgülere sıkça rastlanmaktadır. Kendisini övmek için yazılmış kasideler ve şiirler de mevcuttur. Paşa'yı en fazla eleştiren ünlü şair ve tarihçi Gelibolulu Âlî, *Nushatü's-Selâtin* adlı eserinde Sultan III. Murad devrindeki Doğu seferleri esnasında Lala Mustafa Paşa'nın yerine göreve getirilen Sinan Paşa için şu ifadeleri kullanıp onu medheder. Ayrıca paşalar arasındaki kavgâ ve çekişmeleri eleştirir (Tietze 1979: 112-113):

“Kezâlik fî zamâninâ (16a) sultân-i mülk-ârâ ve hâkân-i kişvergüşâ Sultân Murâd Hân dâme nasruhu bi-te'yîdâtî'r-Rahmân sene sitte ve semânin ve tis'a-mi'e târihindeki diyâr-i 'Acem teshîrine, husûsan kılâ'-i Gürcistân kal' u tedmîrine 'asâkir-i zafer-rehnümâ irsâline fermân-i kazâ-ilticâ buyurub Arz-ı Rûm serhaddinden eşca'-i vüzerâ vezîr-i sâlis Lâlâ Mustafâ Paşa ve Bağdâd u Şehr-i Zül tarafından erfa'-i vükelâ vezir-i râbi' Sinân Paşa serdâr-ı memâlik-güşa ta'yîn olunub murâd-i şerîfleri zümre-i revâfizun tarafeynden hücumla 'acz-i hâlleri ve cânibeynden türk-tâz-ı zafer mevsûmla kemâl-i hayret u infi'âlleri olub el-hak bu tedbîr-i mutlakda isâbet ve feth u teshîr umûrına kemâ-yenbağî cüll-i himmet mukarrer iken müşârün-ileyh serdârlar dahi pâ-yi taht-i 'alîyeden hurûc ve menâzil-i rây u tedbîre vülûc eylemedin dürlü dürlü sevdâ-yı hâma ve birbirlerine garaz u ta'assubla cidâl u nizâ' u gavgâyâ başlayub husûsan birinün aslâ ğayret-i dînîye vâdisinde tek u pûsı ve hakk-i nân u nemek-i pâdişâhî sıyânetine müte'allik güft u gûsı vâki' olmayub mücerred virmeler almalar hevâsiyle lâ-siyyemâ mânend-i 'akârib (16b) olan akâribini ilerü çekmek sevdâsiyle niçe günler nizâ' u 'inâd ve gûn-â-gûn mükârebeler bünyâd itdüklerinden ğayrı hazret-i şehriyâr-i dîndâr ki

sâye-i hazret-i Kirdigâr ve pîrâye-i ‘asâkir-i zafer-kirdârdur kirâren ruk’alarla mizâc-i şeriflerini âzürde ve mirâren merâret-i kelâmla şehd-i tab’-ı latîflerine kederler virdiler.”

Gelibolulu Âlî, Nushatü's-Selâtîn

Daha sonra durumu ifade eden övgü dolu dizelerine geçer:

*“Nisâr ider direm-i feyzi katre-i bârân
Zemîn-i şûreye ve şahn-i bâğ u büstâna*

*Mahalline düşen ol nakd-i katredür ki hemîn
Niçe bahâr u tarâvet virür gülîstâna*

*Zemîn-i şûre hem ol nâ-sezâya benzer kim
Ne denlü bahşîş idersen gider beyâbâna”*

Padişah tarafından serdarlıktan azledilen Lala Mustafa Paşa'nın yerine atanan Koca Sinan Paşa için; yiğitliğin timsali, Kenan diyarının Yusuf'u, ihtişamlı paşa gibi övgü kalıplarını sıralar: “Mustafâ Paşa serdârlik hizmetinden ‘azl ile dergâh-i semâ-sîmâya da’vet olundu ve itmâm-i mehâmm-i feth u teshîr vezîr-i a’zam-i lâzîmü’l-ikrâm, müşîr-i

efham-i vâcibü'l-ihtirâm, samsâm-i kabza-i kudret u intikâm, zırgâm-i bîşe-i celâdet u ihtîşâm, hem-nâm-ı hazret-i Yûsuf-ı Ken'ân, a'nî-bih Sinân Paşa-yı şecâ'at-nişân cenâbına tefvîz kılındı...”

*“Kalem alub ele paşa egilüb çekse nişân
Görinür âyet-i “Nûn ve'l-kalem”ün sırrı ‘iyân.*

*Yâ meger hükm-i Hudâ ile nişâna irişür
Kabza-i kudret-i Hakdan yine bir tîr u kemân*

*Beyze-i tâ'ir-i devletdür o tevkî'-i şerîf
Anı yazıda bulan oldu hümâyûn-i zamân*

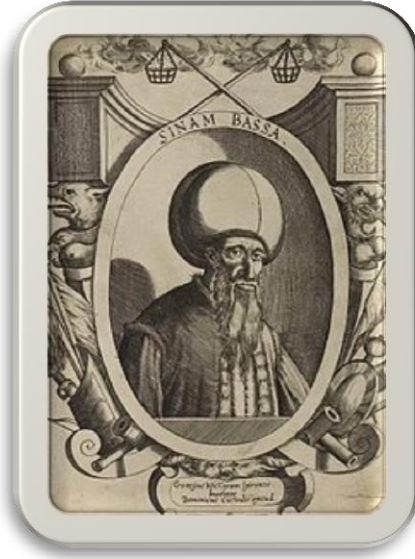
*Her kaçan hâmesi tuğrâ kafesin resm etse
Dâyimâ şekl-i hümâ gibi tutar anda mekân*

*Biri şer'ün biri dînün biri İslâm'undur
Nola üç sancak açarsa o nişân-i zî-şân?*

*Mülket-i saltanatün bâğ-i murâdı gibi ol
Kılmış üç servün ayağına iki cûyi revân”*

Devlet adamlarına yönelik eleştirilerin kimi zaman organize şekilde kimi zaman da kişisel olarak belli bir amaca yönelik olarak yapıldığı görülmektedir. Edebî ve tarihî metinler ile çeşitli belgelerde örneklerini çokça gördüğümüz eleştiri ve saldırıların amacı ile kaynakları farklılık göstermektedir. Üstü örtülü bir şekilde yahut açıkça, yazılı ya da sözlü biçimde kendisine yöneltilen tenkitler şair veya yazarın şahsi ihtirasına, kinine, beklentilerine dayanma ihtimali ile birlikte toplumun veya bir kesimin görüşlerine de bağlanabilir. Sinan Paşa'nın şiirlere de yansıyan eleştirilen bazı özellikleri dikkat çekmektedir: O kindar, kendini beğenmiş, zalim, paraya düşkün, liyâkatı gözetmeyen, lütuf ve keremden nasipsiz, hâmilik geleneğine

uymayan, rüşvetçi, haksız mal edinen, âlimlere ve sanatçılara düşman olan bir kişiliktir.¹

Koca Sinan Paşa

Aslında Lala Mustafa Paşa taraftarlarından olan Gelibolulu Mustafa Âlî, Sinan Paşa aleyhinde oldukça fazla atıp tutmuş, aleyhinde yazılan tüm hicviyeleri toplamıştır. Batılı yazarlar ve kendisiyle temas etmiş elçiler ise Sinan Paşa'nın inatçı ve zalim olduğunu yazarlar. Ferhad Paşa'nın idam edilmesinden de Sinan Paşa sorumlu tutulmuştur. Romen tarihçi Nicola Jorga, Paşa'yı son büyük Osmanlı olarak nitelendirirken; J. Von Hammer, askeri zaferleri, cesurluğu, girişimci karakteri ve tabiatındaki ataklığı dolayısıyla Romalı diktatör Marius'a benzetir. Mehmed Süreyya ise *Sicill-i Osmani*'de onu şöyle değerlendirir: Cesur ve gayretli olup savaşlarda iyi hizmeti görülmüştür. Serveti ve hayırları çoktur.² Paşa'nın devlet idaresi hakkında bazı

¹ Konu hakkında geniş bilgi için bkz., Özgen 2010; Bizbirlik 2004: 51-69.

² Geniş bilgi için bkz., Mehmed Süreyya 1996.

yargılara sahip olduğu, “Telhisler”de onun Yahudileri devlet işlerine karıştırmama gibi bir fikrinin olduğu belirtilmektedir (Sahillioğlu 1968: 20). Nitekim barış görüşmelerinde David adlı birinin Lehistan ile yapılan görüşmelerde işleri karıştırap, fitne çıkardığını söylemektedir.

Uzunçarşılı Paşa’yı değerlendirmesinde şunları belirtmiştir: “Sinan Paşa, seferlerden önemli başarılar temin etmiş, çok para ve eşya sahibi olmuştur. Müflis bir vezirin makamını işgal etmesinin doğru olmayacağı kanaatinde olup her işin parayla yapılacağına kaildi. (Batılı tarihçiler ve kendisi ile görüşen yabancı elçiler) Sinan Paşa’nın inatçı, hodgâm ve pek zalim olduğunu yazarlar. Olaylar incelenince Sinan Paşa’nın haris ve garezkâr ve inatçı bir paşa olduğu görülmektedir.”

İbrahim Peçevi, *Tarih*’inde Sinan Paşa’ya olayların gelişimi esnasında ve vezirlerin çekişmesi dolayısıyla çok ağır eleştiriler getirir (1969: 283). Peçevi, *Vezir-i Azam Serdar Sinan Paşa’nın Eflak’ta bozguna uğrayışını* anlatırken oğlu Muhannes Mehmet Paşa için ağır ifadeler kullanır: “Serdar Sinan Paşa hiç durmadan Rusçuk’a hareket etti. Oğlu olacak uğursuzun (Mehmet Paşa) da Engürüs diyarına serdar olması üzerine emirler gönderdi.” (1969: 364)

Döneme ait kroniklerde Koca Sinan Paşa’dan bahsedilen bölümlerde kişisel kin ve garazları sebebiyle hem rakiplerinin hem de Paşa’nın devlete çok büyük zararlar verdiği somut olaylarla örneklendirilir: “Bu dönemde en çok göze çarpan durum *Naima Tarihi*’nde çok güzel ve detaylı aktarıldığı gibi devlet yönetiminde bulunan adamların ve kurumların birbirine muhalefet etmesi ve bu yüzden kutuplaşmaların olmasıdır. Çünkü bu muhalif durum hem devlet adamlarının kendisine hem de devlete çok zararlı olmuştur. Devlet yönetiminin bu şekilde zarar ve komplolara gitmesi yönetim zafiyetinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum ise kurumsal olduğu gibi toplumsal ve ekonomik olarak da Osmanlı Devleti’nde çalkantılı olayların yaşanmasına neden olmuştur.” (Bolat 2012: 89-114) Yazılan bütün siyasetnamelerin ortak özelliği aynı sorunlar üzerinde durması ve benzer önerileri sunmasıdır. Gerek ahlak kitapları ve gerekse

siyasetnamelerde olsun bir padişahın iyi ve adaletli olması için sağlam vezirlerinin olması gerektiği üzerinde durulur. En önemlisi de karakter olarak hamasi bir tavrının olmaması istenir. Çünkü bu gibi vezirler haksız yere suçlamalar yaparak faydalı kişilerin öldürülmesine neden olmaktadır.

Koca Sinan Paşa'nın Mezarı

17. yüzyılın tanınmış isimlerinden olan Koçi Bey, yazmış olduğu risalede de bu konuya dikkat çekmektedir. Devletin ekonomi sahasında yaşadığı bozulmayı rüşvete bağlamış olan Koçi Bey, devlet düzeninin bozulma nedenini de vezirlere bağlamıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi Koçi Bey'e göre muhalif vezirler olmadık işlere kalkışıyorlardı. Koçi Bey, muhalif vezirlerin aldığı kötü sonuçlardan bahsederken Ferhat Paşa'nın akıbetini örnek olarak vermektedir. İleride daha detaylı anlatacağımız üzere Ferhat Paşa ve Sinan Paşa iki kuvvetli muhalif vezirdir. Yine Koçi Bey'e göre padişaha yaranmak isteyenler Ferhat Paşa hakkında olmadık iftiralara atarak Paşa'nın katledilmesine neden olmuşlardır. Çünkü Ferhat Paşa'nın yükselişi başka kimselerin pasif duruma düşmesine neden oluyordu. Bu ise ekonomik çıkar sağlamak isteyen vezirlerin işine engel oluyordu. Bunun için günahsız olan Ferhat Paşa ortadan kaldırıldı. (Koçi Bey Risalesi 1985: 47-48)

Ancak bu kimseler düşmanlıklarını açıktan belli etmezler, doğru zaman için fırsat kollarlardı. 16. yüzyıl sonundaki en büyük muhalif tavır Ferhat Paşa ve Koca Sinan Paşa tarafından takınıldı. Ferhat Paşa ve Sinan Paşa'nın birbirlerine takındıkları muhalif tavır devleti amansız bir mücadelenin içine sokmuştur. Bu gibi tutumlarından dolayı devşirmeler devleti yıkmakla da suçlanmışlardır. İsmail Hami Danişmend'e göre Koca Sinan Paşa da Ferhat Paşa da hain devşirmelerdir. Birisi Doğu'da birisi Batı'da devleti amansız maceraların içine sürüklemiştir. Hatta İsmail Hami Danişmend, bu konudaki sert değerlendirmesini, Koca Sinan Paşa'nın yüklü mirasını yazdıktan sonra şu şekilde belirtmektedir: "Türk Milleti, her türlü zararlarıyla ihanetlerine katlandığı devşirmeleri asırlar boyunca işte böyle beslemiş, fakat bir türlü doyuramamıştır." Devleti amansız bir maceraya soktukları gerçektir. Ancak bu durumu devleti yıkmak için plânladıkları söylenemez.

Koca Sinan Paşa Külliyesi

Sinan Paşa'nın Balkanlar'daki başarılı fetih ve mücadelesini çekemeyen Ferhat Paşa, Doğu'da da İran seferine çıkılması için padişaha baskı yaptı. Bu iki devlet adamı her fırsatta birbirlerinin ayaklarını kaydırmaya çalışıyordu. Bu muhalif tavırları diğer devlet adamları tarafından da biliniyordu. Hatta muhalif tavırlarının belli bir

kamuoyu topladığı da belirtiliyordu. III. Mehmed'in cülus-ı hümayunu için bahşiş almak isteyen sipahiler saraya dayandılar. Ferhat Paşa tarafından ulufenin sonradan verileceğini öğrenince Müftülenam ve Şeyhülislam Bostanzade Mevlana Mehmet Efendi'nin evine giderler ve Ferhat Paşa'yı şikâyet ederler. Ferhat Paşa ulufelerinin sonradan verileceğini söylerken kızıp biraz da sert sözler sarf etmişti. Ancak bu durumu kendi lehlerine çevirmek isteyen sipahiler durumu abartarak iftira boyutuna getirmişlerdir. Öyle ki Şeyhülislam'a şikayette bulunan sipahiler, Ferhat Paşa'nın kendilerine "Bize avratlarınız boştur kendünüz kafirlersiz didi" demişlerdir. Şeyhülislam durumu yatıştırmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. 22 Nisan 1595'te sipahiler yolda gördükleri vezirleri taşlamaya başlarlar. Hatta Lala Mehmet Paşa'nın eli yaralanır. Kapudan Halil Paşa ise kulağı dibinden büyük bir yara alır. Cerrah Mehmet Paşa'nın göğsüne gelen taş attan aşağı düşmesine neden olur. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası Ahmet Ağa daha fazla dayanamaz. Yeniçerileri de yanına alarak kol değnekleri ile zorluk çıkartan sipahilere bir temiz dayak atarlar. Sipahiler dağılır ancak devlet adamları arasında söz olur. Çünkü bu olay Sinan Paşa'nın Malkara'dan İstanbul'a gelmesine tesadüf etmiştir. Bu kavga çıkartanların Sinan Paşa taraftarı oldukları ve bilinçli bir durum olduğu söylenir. "*Gavga idenlerin ekseri onun tevabi'i idi, görüldü, şüphe kalmadı*" denildi (Selaniki Mustafa Efendi, 1999: 468-473).

16. yüzyılın son yirmi yılında sadrazamlık Ferhat Paşa ile Koca Sinan Paşa arasında döndü durdu. Birbirleri ile çekişmelerinden dolayı Koca Sinan Paşa beş defa sadrazamlığa getirildi. Yaşı 90'a yaklaşmış olsa da devlet görevinde çok istekli olması kendisini hırslarından vazgeçirmedi. Özellikle Sinan Paşa'nın ve Ferhat Paşa'nın adamları padişaha zaman zaman telkinlerde bulunuyorlardı. 7 Temmuz 1595'te Veziriazam Ferhat Paşa'nın azli ve Sinan Paşa'nın veziriazamlığa getirilmesi bu şekilde oldu. *Naima Tarihi*'nde bu durum şu şekilde belirtilmektedir; "*Sinan Paşa havadarları fırsat bulup gamz u nifak ile tab-ı padişahiyi Ferhat Paşa'dan tahvil ettirip bilahare mazul ettirdiler.*" Sinan Paşa bu durumu daha da kendi lehine çevirmek ve

Ferhat Paşa'yı ortadan kaldırmak için Şam askerlerine Ferhat Paşa'nın katli için; başı benim, malı sizindir diyerek ferman çıkarmıştır.

Türk devlet adamlarının hâmilik anlayışı çerçevesinde âlimleri, sanatçıları ve özellikle şairleri koruması ve desteklemesi beklenmektedir. Osmanlı döneminde bu geleneğe genellikle bağlı kalan devlet adamlarının yanında; Rüstem Paşa, Sokollu Mehmet Paşa ve Koca Sinan Paşa'nın bu anlayışa şiddetle karşı çıktığı ve “şuaranın ilim ehli olmadıkları” gibi bir görüşe sahip oldukları bilinmektedir.

Bütün kaynaklar Nev'î'nin âlim, fazıl, akıllı, ileri görüş sahibi, düşünerek hareket eden, güvenilir bir insan olduğu konusunda görüş birliğine sahiptir. Nev'î'nin mükemmel derecedeki Türkçe, Arapça ve Farsça hâkimiyeti ile devrin ilimlerine olan aşinalığı, onu değişik medreselerde müderrislik makamına yükselttiği gibi, Sultan III. Murad'ın şehzadelerine hocalık yapma ayrıcalığına da kavuşturmuştur. Osmanlı sultanlarının bayramlarda şehzade hocaları huzura geldikleri zaman onları ayakta karşılamaları âdetten değilken, Sultan III. Murad'ın Nev'î'yi ayakta karşılaması ve ona aşırı hürmet göstermesi de Nev'î'nin ne kadar hürmete layık bir şahıs olduğunun delili sayılabilir. Şüphesiz bu itibarda şairin ahlak güzelliğinin yeri olduğu kadar küçük yaşta edindiği derin tasavvuf terbiyesinin ve aldığı mükemmel eğitimin de önemli bir yeri vardır. Sultan III. Murad'ın, şehzadelerinin eğitimini onun sorumluluğuna vermesi, Nev'î'nin ilminden ve faziletinden yararlanmak için şehzadelerin derslerini takip etmesi de şairin değerini ifade eden bir başka delil sayılabilir.

Nev'î, *Fezâilü'l-Vüzerâ ve Hasâilü'l-Ümerâ* adlı eserinde, “*Vezirsiz sultan ancak Allah'tır. Yoksa her padişaha bir vezir lazımdır.*” ana fikrini işler. Bu metin; devlet idaresinde vezirin önemini anlatan, Sadrazam Sinan Paşa adına yazılmış 14 sayfalık küçük bir risaledir. “*Risale-i Şikayet-i Rûzigâr*” da yine Sinan Paşa için yazıldığı tahmin edilen dört sayfalık küçük bir risaledir. “*Sinan Paşa'ya Mektup*”, Nev'î'nin Sadrazam Sinan Paşa'nın “*Şâir ehl-i ilm olmaz.*” şeklindeki ifadesi üzerine yazdığı, şairin ilim ve gerçek şairin ilim sahibi

olduğunu, şiirin derecesinin çok yüksek olduğunu ve Peygamber Efendimiz'in şiir ve şairleri sevdiğini anlattığı, sanatlı bir mektup örneği olan ve oğlu Atâyî'nin eseri *Şakâyyık Zeyli*'inde yer alan mektubudur (Sefercioglu 2011: 18-38).

Mektup birçok bakımdan ilgi çekicidir. Nev'i bu mektupta her şeyden önce, görünüşte yumuşak; ama ince bir alayla örülü, bir ironi örneği sayılabilecek, yer yer çok sertleşen bir eleştiriyi de ihtiva eden bir tarzda Sinan Paşa'ya hak ettiği dersi vermektedir. Nev'i daha mektubun başında Sinan Paşa'ya dua eden cümlelerinde Paşa'nın huysuz, eli sıkı ve asık suratlı davranışıyla inceden inceye alay eder: "Hak subhane ve Taâla nihâ-i vücudun libas-ı hulk u ata ile mülebbes ve mükerrem ve cemel-i behçet-şiârün hilye-i beşâset ve behâ ile muhallâ ve muhterem kılsun ki..." Sonra kendi halini ve uğradığı hayal kırıklığını anlatır: Ömrünü fazilet, edep, maarif peşinde harcamıştır. Sinan Paşa'nın devlet bahçesine ihsan gülü koklamak için gelmiş iken dil dikenini ile yararlanmıştı. Emellerinin fidanı perişan olmuştur. Nev'i, Paşa'ya "Bu davranış '*ebred min erbaîn*' (yani karakişın en soğuk günlerinden daha soğuk) değil midir?" diye sorar. Hele hele cezanın bir yana bırakıldığı iyi olsun kötü olsun bütün kalplerin sevindirildiği bir bayram günü misafire kâfir bile olsa ikramda bulunup sözüne güvenip Paşa'nın evinde misafirken ve ihsan umarken yapılan bu muamele ona çok dokunmuştur. Nev'i duygularını dile getiren bu cümlelere Paşa'nın bilgisinin azlığını ima eden ve O'nun çevresindeki ulemanın seviyesizliğine sataşan cümleleri bağlar: "Şair ehl-i ilm olmaz." mukaddimesi "Galiba saadetli Paşa'nın sem'-i şerifine ulema insan bilmediği şeyin düşmanıdır' hükmünce vasıl olmuş gibidir.

Nev'î-zâde Atâyî, Şakâyk-ı Nu'mâniyye Zeyli

Nev'î bunun ardından ulemanın, özellikle belagat ve fesahatte seçkin kişilerin böyle saçma sapan şey söylemeyeceklerini belirtir, sonra şiirin tarihi, şer'î ve ilmi bir savunmasına geçer. Şiirin ne olduğunu da anlatır. Bunları yaparken araya Sinan Paşa'nın bilgisiz, anlayışsız ve kaba olduğu anlamını kolayca veren cümleler yerleştirir. Söz gelişi: "Bu ma'na ehl-i ilm olanlara ma'lumdur, cenabınıza dahi ma'lum olsun ki ifade-i ilmde ulemanın küstahlığı şer'an ma'zurdur." der. İnce bir sanat eseri olan cinsten bir şiirin sınırsız güzellikleri ve yazıyla, tarifile ifade edilemeyecek vasıflar bulunduğunu" söyleyip "Meger nazarda şî'r, şî'rden mütefavit olmaya." diyerek Paşa'nın doğru dürüst bir şiirle kötü bir şiiri birbirinden ayıramadığını ima eder." (Kortantamer 1991: 217)

Şüphesiz şairlerin ihsan ve caize beklentilerinin Sinan Paşa tarafından karşılanmamış olmasının bunda etkisi vardır. Fakat Osmanlı kroniklerinde bu devlet adamının siyaseti, yaşantısı, uygulamaları ve karakteri bakımından da hicv edildiği ve hatta hakarete uğradığı görülmektedir. Sinan Paşa öldükten sonra onun "köpek, leş, necis, har-

mürdesi” gibi ifadelerle anılması ve mezarının yeri ve yapısı bakımından eleştirilmesi; hayırsever bir şahsiyet için bunların söylenmesi ikilem oluşturmaktadır. Türk geleneğinde ve İslâmî anlayışta ölen bir kimsenin ne kadar kötü de olsa hayırla yâd edilmesi anlayışı hâkimdir. Sinan Paşa için bu yaklaşımın olmamasının nedenlerinden birisi de şüphesiz oğlu Muhannes Mehmed Paşa’nın kişiliğidir.

Gelibolulu Mustafa Âlî’nin *Künhü’l-Ahbar*’ında ölümüyle, kendisinden zarar gören çok kimseyi sevindiren Sinan Paşa hakkında söylenmiş birkaç hiciv ürünü şiir vardır. Sinan Paşa kısa aralıklarla beş kez sadaret makamına getirilmiş ve bu görevlerinden azledilmiştir. Son görevi de kısa bir zaman sürdükten sonra eceliyle hayatını kaybetmiştir. Gelibolulu’nun *Künhü’l-Ahbar*’ında Sinan Paşa aleyhine yazılmış mensur-manzum pek çok ifade vardır. Sinan Paşa’nın şairleri sevmediği, onları himaye etmek yerine tıpkı Rüstem Paşa gibi ilgisiz kaldığının ifade edildiği eserde; Paşa’nın ölümünden sonra şairlerin büyük memnuniyet duyduğu, ölümü ve mezarı ile ilgili bazı özelliklerden dolayı şairlerin alaycı ifadelerine hedef olduğu kaydedilir. *Künhü’l-Ahbâr*’da Sultan III. Murad devrinde Sinan Paşa’nın vezirlikten ikinci ve üçüncü kez ayrılışından sonra şairlerin kendisi hakkında hicviyeler yazdıkları ve bu hicviyelerin hicve meyyal olmayanlarca bile istinsah edilip yayıldığı kaydedilir. Bütün bunlar padişah huzurunda da konuşulmuş ve padişah tarafından şairlerin Sinan Paşa’nın hicviyle bu denli meşgul oluşlarının sebepleri sorulunca, padişaha, şairlerin lütuf ve keremlerini görmedikleri büyükleri hicvettikleri cevabı verilmiştir.

Sinan Paşa’nın ölümünden sonra Gelibolulu Mustafa Âlî, onun olumsuz özelliklerini tasvir eden şiirler yazar:

*Galîz ü gabî bed-hısâl merd-i merdekdi
Adaveti ulemâ zümresine bî-şek idi*

*İşi hemân yapu yapmak gönül harâb itmek
Dil ehlini çevirip şışlere kebâb itmek*

*Ne vaz iderse görünürdi 'âkile ma'kûs
Kelamı bârid idi sûret-i kerîhi 'abûs*

Gelibolulu'ya göre onun yerilmesinin en önemli sebeplerinden biri rüşvetçiliğidir. Gelibolulu, Sinan Paşa'nın divanhanesine "Allah rüşvet alana da verene de la'net etmiştir" hadisini yazdırdığını ancak kısa bir süre sonra rüşvetçiliğinin duyulup yayılmasıyla bu yazıyı kaldırdığını ve helâkinin görülmemiş bir ölüm olduğunu belirtir.

*İşidenler anı inanmadılar
Kec-re'yi togrı sanmadılar*

*Didiler bir belâ-yı dâ'imdir
Guyâ haşr olunca kâ'imdir*

*Kimi dirdi budur mekr-i deccâl
Zâhir oldı berâ-yı kahr-ı ricâl*

*Kimi dirdi mekri budur şeytân
Mübtelâdır belâsına insân*

*Niçe kere çıkub gidüb ma'zûl
Yine sadrında bulunur ol gûl*

*Sâhib-i hâtem oldı bir koca dîv
Nev-civân-ı pâdişâha etmede rîv*

Sinan Paşa'nın Parmakkapı semtinde yaptırılan türbesinin bir ruhbanın mezarına yakın düşmesi de şairlerin alaycı ve abartılı üsluba başvurmalarına ayrıca neden olmuştur. Gelibolulu Mustafa Âlî bu şairlerin kimler olduğuna dair bilgi vermez.

*Yerin âteş kapusını itdi Hudâ Arnavudın
Parmak kapusı semtine bir âteş düşdi*

*Hem-civâr oldu çü bâzârına ırgâdların
Topraklar uğruları bu hâle müşevveş düşdi*

*Kazılırken temeli kubbesinin zâhir olan
Gor-ı ruhbân o segin merkâdine eş düşdi*

*Kabir bir câh-ı 'avân oldu Cehennemden anın
Derk-i esfel dibine gitdi necis-veş düşdi*

*Çeşme-i pâk-i tevekkeltü 'ala'llâhın dîn
Sanki omuzına har-mürdesi bir leş düşdi*

Yukarıdaki şiirde şairin Sinan Paşa'nın cehenneme gittiğinden tamamen emin oluşu, onun kabir azabının bir semte yayıldığını ifade edişi, yine Sinan Paşa'yı "seg, necis, har mürdesi bir leş" gibi yakıştırmaya ve benzetmelerle tavsif etmesi şairin Paşa'ya olan kininin, husumetinin ve aynı zamanda onun ölümünden ötürü sevincinin hangi boyutlarda olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

Gelibolulu Mustafa Âlî, bazı şairlerin de Paşa'ya gösterişli bir türbe yapılmasını uygun görmeyen şiirlerle eleştirdiklerini ve esasen böyle yapmakla da gerçek durumu yazıp isabet buyurdıklarını belirtir:

*Dehr-i dîn-ı perverin bu kârını gör
Ya 'ni dâne nâ-dâna i'tibârın gör*

*Pâdişâhlar gibi yatur o pelîd
O sengde iktidârını gör*

*Künbed-i merkadin temâşâ kıl
Gerçek er gibi türbe-dârını gör*

Sonraki beyitlerde Sinan Paşa'nın günahkâr oluşu, siyasetle rakiplerini alt edişi hatırlatılırken etraftaki insanların Paşa'nın çok yaşayıp geç ölmesinden ötürü üzgün oldukları ifade edilir. Gelibolulu'nun, Sinan Paşa'nın ömür demlerinde sadrazamlığından dolayı fazla ve haksız mal edinmesinden ziyadesiyle rahatsız olması, Paşa'yı Karun'a benzetmesinden anlaşılıyor. Ne var ki Paşa'nın ölümü bile şairin yüreğini soğutmamış, Paşa'nın da Karun gibi yere batması istenmiştir. Yine şair, ölünün arkasından onun cehennemlik olduğunu, fitne ateşinin çok yeri tutuşturmaya devam ettiğini, kabrinde ateşli azapları yaşadığını görüyormuş gibi anlatır.

*Ala toprak başına derdi velî
Toprak altında şimdi vârını gör*

*Gitdi yük yük günâhlar ile
Siyâsetle kâr u bârını gör*

*Sanki Behrâm Gûr'dur gelmiş
Yatışın seyr kıl mezârını gör*

*Katî çok yaşadı geç öldi deyü
Herkesin tab '-ı inkisârını gör*

*Nola yir tutsa anı Karun-vâr
Hadd-i yok mâl-ı bî-şümârını gör*

*Öyle bir mühlek-i vücûdı ile
Mühmelâtın iftihârını gör*

*Kıl nazar yakduğı çerâğlara
Ateş-i fitnenin şerârını gör*

*Gerçi mürd oldı gitdi ol merd
Kabr içinde 'azâb-ı nârı gör*

*Dime devletle geldi gitdi hele
Bu günü ko efendi yarını gör*

Gelibolulu Mustafa Âlî, Sinan Paşa'nın ölüm anını görenlerin onun ölüm şeklinin Ferhad Paşa'yı öldürtmesi nedeniyle acınacak olduğunu anlattıklarını ifade eder: "Mukaddemâ Ferhad Paşa katline mezburun mekr-i bî-şümârı ve bezl-i nükûd-ı bisyârı sebep olmağın muhannesliğine ve acuz-ı sâl-horde gibi yüzi buruşu, ağız salyaları akub mülevvesliğine nazar-ı Ferhâd öldüren deyü fevtine tarih didiler. Yasını dutmağla yani hasr ile on `adûyî fûrû-nihâde etdiler ki ol tarih budur.

*Vây Sinân Paşa'ya toprak başına
Öldi ol tezvîre sûret bulduran*

*Arnavudlardan tutubdur mâtemin
Her odun yaran döşekler dolduran*

*Mekr idüp Ferhâd Paşa katline
Öyle bir `âkıl-ı vezîri öldüren*

*Düşmenin fevtine şâdân olub
Kendüye halk-ı cihânı güldüren*

*Pîre-zen sûret muhannesdir o dîv
Kâfire saçın sakalın yolduran*

*Tutdılar yâsın sorub târîhini
Didi hâtif gitdi "Ferhâd öldüren"*

Sonuç

Koca Sinan Paşa'nın yaşadığı dönemde siyasi, askeri, iktisadi alanlarda pek çok başarılarla önemli katkıları olan bir yönetici olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı tarihinde onun kadar çok geniş coğrafyaya yayılan hayırlı işlere ve vakıflara malını tasadduk eden benzer

idarecileri bulmak da zordur. Bütün bu hayırlı işlerine ve başarılarına rağmen o; hizipçi, kindar, kendini beğenmiş, zalim, paraya düşkün, liyâkatı gözetmeyen, lütuf ve keremden nasipsiz, hâmilik geleneğine uymayan, rüşvetçi, haksız mal edinen, âlimlere ve sanatçılara düşman olan bir kişiliktir. Bütün bu değerlendirmeleri yapan tarihçi ve şairlerin görüşlerine yine ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

Kesin olan bir şey varsa; Sinan Paşa, şairleri ve kimi sanatçıları sevmiyor ve onlara ihsanlarda bulunmuyordu. Bu acımasız eleştirilerde bu özelliğinin etkisi büyüktür.

Ayrıca Koca Sinan Paşa'nın Arnavut asıllı olması dolayısıyla ırkî bağlamda olaylara ve onun şahsına önyargılı yaklaşan araştırmacı ve tarihçiler de vardır.

KAYNAKLAR

Bizbirlik, Alpay (2004). “Kroniklerde Osmanlı Devleti Yöneticilerine Yapılan Eleştiriler Üzerine (Başlangıçtan XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar)”. *Bilig*, Güz, S. 31, s. 51-69.

Bolat, Kasım (2012). “Naima’ya Göre Devlet Adamları Arasında Muhalefet”. *Tarih Okulu*, Sonbahar-Kış, S. XIII, s. 89-114.

İbrahim Peçevi (1969). *Peçevi Tarihi II*. İstanbul: Neşriyat Yurdu.

İpşirli, Mehmet (2002), “Koca Sinan Paşa”. *DİA*, C. XXVI, s. 137-140.

Koçi Bey Risalesi, (Sadeleştiren: Zuhuri Danışman), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kortantamer, Tunca (1991). “Nev’î Efendi’nin Sadrazam Sinan Paşa’ya Ders Veren Bir Mektubu”. *Osmanlı Araştırmaları XI*, s. 217-219.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmân*. (Haz. Mustafa Keskin ve diğerleri), İstanbul: Sebil Yayınevi.

Nev'îzâde Ataullah Atâyî (1268). *Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli (Hadâiku'l-Hakayık fî-Tekmiletî 'ş-Şakaik)*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Önal, Ahmet (2012), *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Özgen, Elif (2010). *Grand Vizier Koca Sinan Paşa and Factional Politics in the Court of Murad III*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Öztürk, Murat (2012). “Mâtemin Keyfini Çıkarmak: Klasik Türk Şiirinde Ölümlere Duyulan Sevinçler”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 1, Winter, s. 1803-1824.

Sahillioğlu, Halil (1968). “Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri III (1591 Sulhünde İngilizler ve Yahudiler)”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 20.

Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2011). “Âlim Bir Şair: Nev'î”. *Dil ve Edebiyat*, Nisan, S. 28, s.18-38.

Selaniki Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selaniki*. Haz. Mehmet İpşirli, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tietze, Andreas (1979). *Mustafa Ali's Counsel for Sultans of 1581*. Wien.

